

Verslag college 3 collegereeks Europa – Frank Vandenbroucke

In dit derde college, gegeven door hoogleraar Frank Vandenbroucke, zoomen we in op de solidariteit van inwoners in de Europese Unie. Europa is in Nederland alom aanwezig. Europa is ontstaan om de vrede na de Tweede Wereldoorlog te bewaren. Voelt dat nog altijd als verbindende kracht onder de bevolking? Wie het nieuws volgt, heeft de indruk dat vandaag vooral politieke tegenbewegingen aanzet zijn, die Europa geen warm hart toedragen.

Vaak wordt gesuggereerd dat sociale samenhang binnen nationale landsgrenzen en steeds verdergaande Europese eenmaking op gespannen voet staan met elkaar. In dit college werpt Frank Vandenbroucke hier een kritisch op. Hij doet dat onder meer aan de hand van recent opinieonderzoek, waaruit blijkt dat er meer bereidheid is tot Europese solidariteit dan het dagelijkse politieke debat laat vermoeden.

Het gaat over de belangrijke vraag: 'wat beweegt de Europese burger'. Daarbij moeten we het hebben over brede onderwerpen. Klimaat en veiligheid bijvoorbeeld. En is het belangrijk om te kijken naar verschillen tussen Nederlandse burgers en burgers in andere Europese landen. Vandenbroucke heeft zich dan ook voorgenomen om het onderwerp aanzienlijk te versmallen, en alleen te spreken over Europese economische solidariteit. De reden hiervoor is dat de vraag wat mensen in Europa beweegt op dit gebied de moeilijkste vraag is waar de Europese Unie mee te maken heeft, omdat het tot hele tegenstrijdige resultaten leidt.

Solidariteit

Wat is solidariteit? Het zijn de hele klassieke opdrachten van de solidariteit: pensioenen, ziekteverzuim, werkloosheid. Tussen jongeren en oudere mensen. Gezonde mensen en ongezonde mensen. Mensen die aan het werk zijn en mensen die niet aan het werk zijn. Vandenbroucke wil vanavond de resultaten van een nieuw opinieonderzoek delen.

Heel kort samengevat is de vraag hoe burgers worden beïnvloed door solidariteit. En in welke mate zijn zij te bewegen tot solidariteit over de landsgrenzen heen? We weten uit onderzoek al langer dat veel mensen wel te bewegen zijn tot solidariteit, benadrukt Vandenbroucke, maar dat het idee om dat Europees te organiseren moeilijk ligt. Er zijn meer en meer mensen die zeggen dat we onszelf gedwongen hebben door de verdere integratie van de Europese Unie, om die solidariteit ook te gaan organiseren over grenzen heen. Bijvoorbeeld door de muntunie.

Het tragisch dilemma

Idealiter zou je als onderzoeker dan eerste kijken naar de gedachten over deze thema's van vóór de eenwording, in de jaren vijftig. Wel weten we dat Europese integratie door veel mensen als een project van hoop werd gezien, waarbij we een einde zouden maken aan de geschiedenis van oorlogen. Een ander politiek project van hoop was het opbouwen en uitbreiden van de welvaartsstaat, die een einde moest maken aan de crises van de jaren '30 en daarvoor, die tot oorlog hadden geleid. Mensen werden zo bevrijd van de vrees van ziekte en verlies van welvaart.

Volgens Vandenbroucke zijn de Europese integratie enerzijds en anderzijds de uitbreiding van de welvaartsstaten de twee meest hoopvolle én hoopgevendende projecten van de afgelopen 100 jaar geweest. Ze zitten echter allebei in de problemen. Is het niet te ver gegaan?

De doelstellingen van de welvaartsstaat worden niet ter discussie gesteld. Goed pensioen, werkloosheidsverzekeringen, ziektekostenverzekeringen. Maar de vraag is wel: is het economisch houdbaar? Ook leeft bij steeds meer mensen het idee dat er een soort tegenstrijdigheid is tussen enerzijds het idee van verdergaande Europese integratie, en anderzijds het in stand houden en verder uitbouwen van nationale welvaartsstaten. Dat noemt Vandenbroucke het tragisch dilemma. Want als het waar zou zijn, dan zou je moeten kiezen. En dat zou tragisch zijn. De publieke opinie is daarover in toenemende mate verdeeld.

De grondleggers van de Europese Unie zouden het verhaal van Vandenbroucke rondom het tragisch dilemma enorm vreemd vinden, aldus de spreker zelf. Want in de jaren '50 was het debat er weliswaar geweest, maar de overtuiging leefde toen dat je Europa één kon maken, zonder de sociale politiek daarbij Europees te moeten organiseren. Want door economische groei zou de welvaart in armere lidstaten toenemen, en meer dan in andere landen. Dit noemen we de opgaande convergentie.

Hiervoor moest allereerst het handelsbeleid Europees worden en moest er cohesiepolitiek komen rondom het versterken van economische regio's. Mensen die in andere lidstaten wilden werken, moesten direct toegang krijgen tot het sociale systeem van het land waar gewerkt werd. Bijvoorbeeld een Italiaanse mijnwerker die in België ging werken, moest dezelfde pensioenopbouw krijgen dan de Belgische mijnwerkers. Die de betreffende persoon dan ook mee zou moeten kunnen nemen naar het land van herkomst. Hadden de 'founding fathers van de EU' gelijk? Heeft dat gewerkt? Volgens Vandenbroucke heeft dat - heel kort door de bocht - , inderdaad gewerkt.

Jaren 2000

Tot midden jaren 2000 werkte dat optimistische geloof. Toen zagen we twee ontwikkelingen die in tegenspraak waren hiermee. Ten eerste was er groeiende armoede in landen als Denemarken, Zweden en Duitsland. Dit werd door een aantal mensen in verband gebracht met het gegeven dat we binnen de Europese Unie toch concurreren met landen met minder voorzieningen en minder kosten. Het tweede was de financiële crisis die heel diep toesloeg in de Eurozone. Hierdoor zagen we een neerwaartse divergentie: landen die toch al achterliepen, zijn in crisistijd veel harder achteruit gegaan dan de landen die het economisch goed deden. En precies dat ging in tegen die hoop van het Europese project. Volgens Vandenbroucke is hierdoor de kijk op het Europese project ook radicaal veranderd.

Waarom vervloeg die hoop? Vandenbroucke geeft verschillende mogelijkheden aan. De eerste is dat tragisch dilemma, onder invloed van de uitbreiding naar 28 lidstaten. De verschillen tussen landen zijn enorm en dat heeft invloed. Maar Vandenbroucke denkt dat het tragisch dilemma niet zo'n grote invloed heeft gehad. Er was in ieder geval weinig sprake van 'sociale dumping', waarbij veel werknemers naar rijkere landen kwamen. Daar zijn wel nuances over te beargumenteren, die ook uit de zaal komen.

De andere mogelijkheid die Vandenbroucke noemt is moeilijker. De muntunie is half af. Het is een huis waar volgens Vandenbroucke nog geen stormbestendig dak op zit. Want de muntunie kan een manier zijn van economische solidariteit opzetten. Hierover is het onderzoek dan ook opgezet. De Europese muntunie is namelijk een hele vreemde eend in de bijt in vergelijking tot andere internationale muntunies. Denk aan de dollar, waarbij economische en financiële risico's belegd zijn

op federaal niveau. Als een bank in de problemen komt, lossen ze het op in Washington en New York. Niet in de afzonderlijke staten.

Het is nu officiële politiek dat we werken aan een Europese bankenunie. Daar zijn we halverwege mee.

Een ander voorbeeld is werkloosheid. De bevoegdheid in Amerika rondom het oplossen van crises en het daarvoor (tijdelijk) verhogen van de uitkeringen ligt bij het federale niveau met federaal geld. En dat doet de federale overheid vaak op eigen kosten, zonder daarbij de individuele staten daaraan te laten bijdragen. Of door het geven van leningen aan staten. Om zo de economische situatie weer te stabiliseren. En zo het besmettingsgevaar van de onderlinge staten op het gebied van de risico's te spreiden.

Als we dit in Europa willen optuigen, zijn daar diverse modellen voor. Daar wordt ook onderzoek naar gedaan, bijvoorbeeld naar 18 verschillende vormen van werkloosheidsverzekeringen. Er wordt ook door veel mensen over gepubliceerd volgens Vandenbroucke. Het Europees schokfonds waar nu over gesproken wordt, is een eerste stap. Nederland is daar echter heel nadrukkelijk tegen, zo staat het expliciet in het Regeerakkoord van het kabinet Rutte III.

Wat beweegt de mensen?

Waarom het in de Verenigde Staten wel lukt en hier niet, is een economische paradox. De economische welvaart in delen van de VS is minder dan hier. Ook zijn de sociale vangnetten minder groot en bijvoorbeeld de werkloosheidsuitkeringen een stuk minder hoog. Maar, betoogt Vandenbroucke, Amerikanen zijn wel bereid om dat dunne laagje solidariteit, groter te maken door extra bijdrage vanuit de federale staat. We hebben in Europa sterke systemen van solidariteit. De doorsnee Europeaan gelooft er meer in dan de doorsnee Amerikaan. We zijn hier echter meer parochiaal, vindt Vandenbroucke. We houden die solidariteit graag dichtbij. Er is geen steun van veel regeringen voor een transferunie, waarbij bijvoorbeeld Nederlanders betalen voor Duitsers en hun werkloosheidsuitkeringen.

Volgens Vandenbroucke is een soort schokfonds en een buffer wel echt nodig. Dat kan geïnspireerd zijn op de Amerikaanse systemen. Er zijn tegenstanders die een gebrek aan vertrouwen hebben, omdat in Europa men dit niet gewend is. Dat wilde Vandenbroucke testen in zijn opinieonderzoek

Opinieonderzoek

In oktober en november 2018 nam het team in 13 Europese landen vragenlijsten af bij 1500 mensen per land. Er waren 19.500 respondenten die diverse vragen gesteld werden. Bijvoorbeeld: hoeveel vertrouwen heb je in de Europese Unie? En: hoeveel vertrouwen heb je in de nationale regering? Daaruit blijkt dat het vertrouwen in de Europese Unie niet groot is. De realiteit is echter dat het vertrouwen in nationale regeringen ook niet hoog is. Het percentage Nederlanders dat vertrouwen heeft in de Europese Unie is ongeveer 45 procent. Maar in de Nederlandse regering is ook maar net meer dan 50 procent. [\(Zie presentatie in PDF voor cijfers – red.\)](#)

Waar het verschil wel zit, is in landen als Hongarije en Polen. De Hongaren en Polen hebben veel meer vertrouwen in de Europese Unie dan in hun eigen regering. Dat geldt ook voor Spanje, maar in mindere mate. Dus waar de regeringen meningsverschillen hebben met de Europese Unie, heeft de

bevolking meer vertrouwen in de EU. Bij de omgekeerde vraag over wantrouwen, zijn de resultaten vergelijkbaar.

Een andere vraag ging over het lidmaatschap van de EU. Vindt u dat een goede zaak, een slechte zaak, of noch goed/noch slecht. Daarbij was het beeld veel negatiever dan bijvoorbeeld de Europese barometer.

De Nederlanders vinden dat het een goede zaak is dat Nederland lid is van de EU. Dat geldt voor iets meer dan 50 procent. Ierland, Polen, Hongarije en Spanje zijn ook positief. Maar Frankrijk is minder enthousiast. Ze zijn het meest eurosceptisch in deze enquête. De Belgen zijn eurosceptischer dan de Nederlanders. In de Vlaamse beweging is een toenemend nationalisme aan het opstaan, waardoor de bevolking eurosceptischer wordt.

Als we teruggrijpen naar het thema van solidariteit volgens Vandenbroucke, dan vroegen ze 'moet sociaal beleid louter bevoegdheid zijn van je eigen regering? of mag het een gemengde bevoegdheid zijn? of vind je dat het een volledig Europese bevoegdheid moet zijn?' In Nederland gaf de meerderheid aan dat we het sociale beleid in Nederland moeten houden. Een kleinere groep zegt 'deel het'. Dat geldt ook voor bijvoorbeeld Finland en Zweden, vanwege de sterkte van hun verzorgingsstaat. En ook hier geldt dat Spanje, Hongarije en Polen graag Europese inmenging willen, vanuit de hoop dat zij er dan op vooruit gaan.

Vragenlijst

In alle 13 landen is aan die 1500 mensen een aantal zaken voorgelegd.

Als de mensen in een bepaalde lidstaat getroffen worden door een ernstige vorm van werkloosheid, dan moeten zij geholpen worden vanuit een Europees fonds. Dat zou dan gekoppeld zijn aan werkloosheid. Dat geld moet dan besteed worden aan werkloosheidsuitkeringen als het moeilijk wordt. En dat betekent dan ook dat we Europese afspraken maken over minimale werkloosheidsuitkeringen ten opzichte van het loon dat mensen hadden voordat ze werkloos werden. Europa neemt het nationale systeem dus niet over, maar er komt een Europese ondersteuning op moeilijke momenten. Wat vinden respondenten daarvan en op welke manieren vinden respondenten dat dit moet gebeuren?

Er zijn drie verschillende schema's in hoe genereus deze ondersteuning zou moeten zijn:

- Weinig genereus. Genoeg voor 6 maanden 40 procent van het laatste loon of;
- Meer genereus. Genoeg voor 6 maanden 60 procent van het laatste loon of;
- Heel genereus. Genoeg voor 6 maanden 70 procent van het laatste loon.

En er zijn voorwaarden gevraagd waaraan landen moeten voldoen. Zo moeten landen of wél zorgen dat mensen die werkloos zijn allemaal toegang hebben tot onderwijs en opleiding. of respondenten konden aangeven dat landen hier niet aan hoefden te voldoen. Een andere voorwaarde in de vragen was dat mensen een passend baanaanbod moesten accepteren. Of dat respondenten vonden dat dit niet noodzakelijk is voor behoud van de uitkering. Een derde voorwaarde was dat mensen ook actief moeten solliciteren om de steun te ontvangen.

En er worden drie manieren voorgelegd over hoe landen daarvoor verantwoordelijk worden.

- Een land kan op de lange termijn nooit meer krijgen dan wat het zelf bijgedragen heeft of;
- Een land krijgt wat het nodig heeft. Ook al betekent dit dat landen meer genieten dan dat ze bijdragen of;
- We willen dat arme landen meer voordeel hebben dan rijkere landen. Een zogenaamde transferunie.

Voor de financiering voor de uitvoering geldt:

- Belastingen gaan niet omhoog in jouw land of;
- Belastingen gaan wel omhoog met een halve procent hiervoor of;
- De rijken gaan meer belastingen betalen om dit te betalen.

De uitvoering dan zelf:

- We decentraliseren de uitvoer en leggen dat in handen van lidstaten of;
- Er komt een Europees agentschap die dit uit gaat voeren of;

Alles bij elkaar zijn dit 324 scenario's of modellen waar mensen voor kunnen kiezen. Vandenbroucke geeft aan dat het opinieonderzoek mensen dus heeft doen laten nadenken over de opties en scenario's. Het resultaat is dan ook verrassend volgens Vandenbroucke, omdat mensen veel positiever of redelijker bleken over dit soort oplossingen dan de hypothese was en mensen kunnen prima de verschillende scenario's afwegen. Dus slechts kleine minderheden zijn echt heel kritisch.

In Nederland steunde 40 procent helemaal of een beetje vergaande voorstellen op het gebied van solidariteit. In Frankrijk is dat 37 procent. Voor andere meerderheden voor bepaalde voorstellen, is de powerpoint beschikbaar.

Collegereeks Europa: het land waarin we wonen

Dit was het derde college in de reeks 'Europa: het land waarin we wonen'. Dit college is ook terug te luisteren via [TXTRadio](#).

Bekijk de verslagen van de overige colleges in deze reeks op www.prodemos.nl/verslagen.